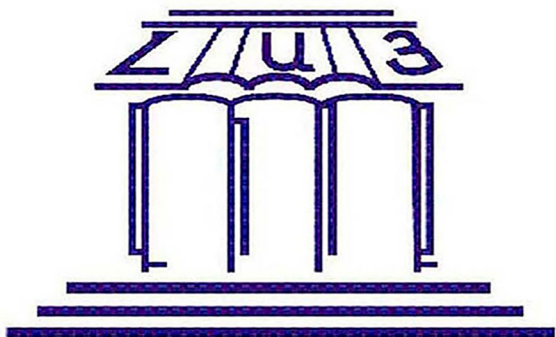

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱՐԺԱԼՈՅՍ
ԱՐՇԱՐՈՒՆԻ

ՀՐՈՒՏ ԱՐՓԻ

891.99
Ա-92

06 DEC 2010

158

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐՇԱՐՈՒՆԻ

00 DEC 30 00

891.99
4-92

01 JAN 2009

ԱՐԾԱԼՈՅՍ ԱՐԾԱՐՈՒՆԻ

ՀԱՅԿԱՆԻՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԵՆ

ՀՐՈՒՏ ԱՐՓԻ

40385
1010

123

ՄՈՍԿՒԱ,
1922

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԱՐԵՎԵԼԵՐ

Հազար արևի կարօտն եմ քաշում այսօր ես այնպէս
Հազար արևի ճամբան եմ բռնել տենդոտ, սիրակէզ...

Ծնւել է հոգիս դաշտերում պայծառ լոյս Տիեզերքի,
Արեւների մէջ խնդացել խայտուն արփիաժպիտ,
Ուր ծիածանի ճաճանչն է շողուն առանց եղերքի,
Ու լոյս է անտակ՝ լազուրը կապոյտ ու սէրն անվախ:

Եւ տիեզերական անմար Արևի աղջիկն է հոգիս՝
Ծիածանների ու աղամանգի քոյրը Պարագատ.
Գիտէ նա խնդալ ու ժպտալ արեւնա խաղ էր տալիս
Եթերի ծոցում-արեւների հետ-թեւաց ու ազատ...

Աշխարհը փոքրիկ ունի մի արև կապոյտների մէջ,
Որ այնքան անգոր աւօս է գծում երկնքի վրա.
Մի փոքրիկ արև կարճ է արդեօք դառնալ լուսաէջ
Գիշերի գրկին՝ որքան էլ ճգնի, ինչքան էլ խնդա...

Հազար արևի կարօտն եմ քաշում այսօր ես այնպէս.
Հազար արևի ճամբան եմ բռնել տենդոտ, արևկէզ...

Կեանք եմ բաժանում բոլորի համար այսօր ես առատ.
Արևներ տալիս, հազար արևներ-լուսեղ, անարատ...

Սիրտս գանձ ունի, տարածութեան մէջ աղբիւր է
ժայթոյ,
Ջերմութիւն յստակ, պարզ ու ճառանջուն-մարգարտի
համան.
Դարերի միջին հակադրագոյթ անխորտակ կոթող.
Իւ սէր է սիրտս, ուր լող են տալիս Արևներ միայն:

Ես իմ սրտի մէջ բոլորի համար ունիմ անքանակ
Հազար, բիւրաւոր արփիածածան արևներ պայծառ.
Իմ սրտի արեան իւրաքանչիւր հատ, ամեն մի գնդակ
Արև է կենսոտ և բիւր կեանքերի աղբիւր անսպառ:

Դուք գիտէք արդեօք Տիեզերքի մէջ Արևն ինչ է, ինչ,
Լոյսի լաբիրինթ, Ջերմութեան քուրա, անհունի բճիճ,
Կեանքերի աղբիւր, եռանդի մարտկոյ՝ անարատ ու շինչ:
Առանց արևի ու առանց լոյսի չի ապրի ոչինչ...

Կեանք եմ բաժանում բոլորի համար այսօր ես առատ.
Արևներ տալիս, հազար արևներ՝ լուսեղ անարատ...

Ես աշխարհ եկա մարդկանց յայտնելու Արևի մասին.
Ես աշխարհ եկա ու Արև բերի ինձ հետ միասին...

Ես հազար արև սրտիս մէջ առած բերել եմ այսօր
Այրելու համար մոլոր ու աղքատ սրտերը մարդկանց.
Հազար արևով՝ ջանքերով հրէ-այրող ու բոսոր
Աշխարհը խաւար պիտ դառնա բոսոր-փայլուն արև-
ցանց:

Անձիր անհունի ես լոյսն եմ բերել արփիածիրան,
Որ արև կաթեմ համայն մարդկութեան քար գան-
գերի տակ.
Որ ամեն մի մարդ աչքերը բանա, ճանաչէ իրան
Ու ցրէ իսկոյն իրենից հեռու խաւարն անտակ...

Դուք եկէք մարդիկ, ձեր խեցիներից նեղլիկ ու խոնաւ,
Վայր ձգէք ձեզնից կեղծ, պայմանական քօղը մերկու-
թեան,
Որոնց սուերում ժահրոտ ու հիւանդ ձեր կեանքը
դառաւ
Ուր Տիեզերքի անմար Արևի մասերը մեռան...

Ես աշխարհ եկա մարդկանց յայտնելու Արևի մասին.
Ես աշխարհ եկա ու Արև բերի ինձ հետ միասին...

Իմ հայրը Անհուն Անծիրն է եղել արփիածածան,
Ուր միշտ կխնդան հազար արեգակ ու բիւր ծիածան:

Ապրում են մարդիկ անբողոք, հանգիստ՝ երէկ ու այսօր
Ու հայրեր դառնում իրենց պէս մարդուն՝ անոյժ ու
տկար,

Որպէսզի վաղը կամ նոյն երեկոն թուլանան անզօր
Ու մեռնին անհետ, չքանան իսկոյն, կարծես, թէ չկան:

Եւ ո՞վ է արդեօք Տիեզերքի մէջ իմ հայրը եղել,
Ծնել լուսաշող գարուն արգանդից-արեւ աղջկա.
Միթէ մի հէզ մարդ, մի հայի որդի՝ անուն-Միքայէլ,
Որ երէկ կապրէր բոլորի նման, իսկ այսօր չկա...

Ծնել ու մեռնել ու հայրեր դառնալ կարող է միայն՝
Սոսկ մարդը խեղճուկ հորիզոնների ցանցերում սեղ-
մած.

Ճիւղների պէս միշտ արեւախոյս, խլուրդի նման-
Ծնել անշշուկ, ապրել անիմաստ ու մեռնել կամաց:

Իմ հայրը Անհուն Անծիրն է եղել արփիածածան,
Ուր միշտ կխնդան հազար արեգակ ու բիւր ծիածան

Հազար արևի ծնունդ կամ սկիզբ չի եղել երբեք,
Հազար արևի կեանքերով հազար ապրելու եկեք...

Ծնւում են մարդիկ տարածութեան մէջ մեռնելու
համար:

Նեղ հորիզոնի օդականման սեղմ ճիրաններում.

Կորչում են անհետ չտեսած նոյնիսկ արեւակամար-
Ծիածանազուրկ, առանց գիտնալու, թէ ինչ կա հեռուն:

Եւ մեռնում է նա, ում հայրը մի օր մեռել է, ինչպէս
Նախորդը նրա տաբիներ առաջ՝ անհետ, անշշան.
Եւ ունի՞ արդեօք կեանքը Արևի սահմաններ պէս-պէս.
Տեսնել է միթէ նախորդն Արևի սև օրեր աշնան...

Մեռնում է միայն մարմինը տկար, կեանքը կարճօրեա,
Որ հորիզոններ իր շուրջն է գծել, ինչպէս սև օդակ,
Որպէսզի խեղդի, նւազի կամաց ու անշշանա...
Չունի հորիզոն հազար Արևի լոյս կեանքը միակ:

Հազար արևի ծնունդ կամ սկիզբ չի եղել երբեք,
Հազար արևի կեանքերով հազար ապրելու եկեք...

Տիեզերքը մեծ ցանել է իմ մէջ սերմեր Արևի.
Ճաճանչը շոյող արփիածաւալ ինձ կրարեի...

Ապրել են գուցէ տարիներ առաջ մարդիկ, անհատներ,
Որոնց սրտի տակ Արևն է վառել ժամանակաւոր.
Եղել են գուցէ և ապրել անգամ ու ճգնել յայտնել
Արևի մասին, հազար արևի-կենսաբուխ, բոսոր...

Բայց մինչև հիմա չի եկել աշխարհ որ և է Մահատ՝
Հազար արևի, անհուն անծիրի որդին հարազատ,
Որ վառէ անհետ մութ հորիզոններ կայծերով հատ-հատ
Հազար արևի հրդեհով կայծեղ ու շնչով ազատ...

Առաջին անգամ եկել եմ աշխարհ յայտնելու համար
Տիեզերական բոլր, բոսորագոյն Արևի մասին.
Վառել, խարկելու մարդկանց սրտերում արևներ անմար
Բերել եմ աշխարհ հազար արևներ ինձ հետ միասին:

Տիեզերքը մեծ ցանել է իմ մէջ սերմեր Արևի.
Ճաճանչը շոյող արփիածաւալ ինձ կրարեի...

Արևը հազար չի հաշւի մատով, նա չունի սահման.
Ես լոյս եմ հիմա և կեանք անքանակ-Արևի նման...

Գուցէ ինձ ասեն և հարց տան յանկարծ, սակայն ով
ես դու,

Որ արևների, հազար արևի մասին եմ խօսում.
Ձէ որ քեզ ծնեց հասարակ մի կին, գաւակ ես մարդու-
Բոլորի նման ոսկորները քո պիտ փթին փոսում:

Եւ միթէ երբէք ասել եմ խիզախ աշխարհի առաջ,
Որ իմ մէջ խօսող այն Եսը տխուս եղել է մի մարդ՝
Անուն-Արշալոյս, որ ունի մարմին, ցաւեր ու հառաչ.
Միւս մարդկանց պէս արեմուտք ունի—պիտ մեռնի
հանդարտ:

Այն Եսը հսկա Տիեզերքն է ողջ՝ Արև ու Անհուն,
Որին մօտենալ որ և է չափով չի կարող ոչ ոք.
Եւ այդ Եսի մէջ չի կարող լինել մօտիկ կամ հեռուն,
Խաւար կամ վախճան, ծնունդ ու սկիզբ առանձին,
Չու-Չու...

Արևը հազար չի հաշւի մատով, նա չունի սահման.
Ես լոյս եմ հիմի և կեանք անքանակ-Արևի նման...

Հազարն իր մէջ Անհունն է գրկում՝ Արև ու անծիր-
կեանքը մշտավառ, կեանքը մշտական-այդ լաւ իմացիր:

Հազարը ինքն է այն թիւն է փոքրիկ ու սահմանական,
Որ մարդիկ այնպէս մատիտի ծայրով առնում է գրի.
Կարող է արդեօք իր սեղմ ուղեղում մարդուկ-երեխան
Պարփակել հաստատ ու տեղաւորել հազարն Արևի...

Եւ այսօր այնքան հազարը մարդու դառել է տափակ
Ու շաբլոն խօսքի հաւասար ընկեր խօսակցութեան մէջ.
Կարող է միթէ տեղ բռնել յանկարծ հազարն անպարփակ
Մարդկանց ուղեղում, ինչքան էլ լինին հոգիներ անշէջ:

Հազար արևի բծին նուանձին- հազար է նորից,
Ինչպէս վերջինի մասնիկը փոքրիկ-արև անքանակ,
Իսկ Արևն անծիր միշտ կեանք է աւել անյուշ հին օրից,
Խաւարը ծակել, գիշերը կտրել, ինչպէս սուր դանակ:

Հազարն իր մէջ Անհունն է գրկում՝ Արև ու անծիր-
կեանքը մշտավառ, կեանքը մշտական-այդ լաւ իմացիր:

Պատմութիւնների խաչածն շէմքին կանգնել եմ հօր,
Հազար արևի հիմքերն եմ դնում աշխարհում այսօր:

Այսօր ես եկա, որպէս կարապետ, որպէս մարգարէ
Տիեզերական Հազար Արևի շողերով լեցուն.
- Իմ սիրտն է Արև, իմ խօսքը՝ կայծակ, իմ կամքը՝ քարէ,
Իմ ձայնը-որոտ, հայեացքս՝ մագնիս ու երկաթէ ձիւն:

Յայտնում եմ, լսէք. աշխարհը համայն ձեր արևի հետ
Պիտի խորտակէ նոր մարդը Արև-կամքով, բուռնցքով,
Պիտի այրւին նրա շողերից ու կորչին անհետ
Տափակ ու սրած արժէքները հին ու աստուածը՝ կով:

Լուսիններ պայտած իրենց ձիւրին գալիս են արդէն-
Հրեղէն աստղեր բոլր արևացայտ նրանց ճակատին.
Կտեսնի նրանց ու կասկածի յետո -ով կգնա գէմ.
Ով չի խանձի Արևի շողից, բոլր վրան կաթեն...

Պատմութիւնների խաչածն շէմքին կանգնել եմ հօր.
Հազար Արևի հիմքերն եմ դնում աշխարհում այսօր:

Հազարն արևի այրում է ամեն կապանք ու սահման,
 Ով ապրել կուզէ՝ պիտ դառնա այրող-Արևի նման:

Միթէ մի գանգի, չոր տափակ գանգի տարածութեան
 մէջ,

Ուր պահել գիտէ մի խեղճուկ ուղեղ մութ, արփիախոյս,
 Կարող է նստել Հազար Արևի գանգածը մեծ,-

Որ սահման չունի, չունի հորիզոն-միշտ արև է, լոյս:

Եւ կեանքը մարդու մի փորձ է միայն, բողոքի նշոյլ-
 Մահի, սահմանի, անէութեան դէմ, գաճաճութեան դէմ.
 Իսկ գանգը-սահման, արգելք ու կապանք, որ չի տալիս
 թոյլ

Լուծել միշտ անմար հազար արևի ծալքերում վսեմ:

Բայց կեանքը մարդու արև պիտ դառնա մի քանի օրից.
 Ինքը պիտ այրէ իր խեցին-օղակ և նայէ չորս դին.

Ու բանա իսկոյն արևների դէմ գանգը - կափարիչ,
 Որ արևների ջահերը կրակ-գան այնտեղ նստին...

Հազարն արևի այրում է ամեն կապանք ու սահման,
 Ով ապրել կուզէ՝ պիտ դառնա այրող-Արևի նման:

Ինձանից յետո գալու են մարդիկ արևներ գրկած.
 Եւ դուք կընդունէք, կընդունէք նրանց-սիրով, գրկաբաց:

Տեսնում եմ արդէն և լսում հիմա դղրդիւն, շառաշ
 Անհուն և անծիր ու անհորիզոն Տիեզերքի մէջ՝
 Շա՛րան ու շա՛րան իրար ետևից գալիս են առաջ
 Նոր կեանքի մարդիկ սրտերը լցրած արևներ անշէջ...

Պիտ խանձեն նրանք հորիզոնը ձեր-մշուշոտ, տափակ
 Հազար արևի պայծառ ջահերով-բորբ, արփիածոր,
 Որ լոյս ստանան և բացւին իսկոյն աչքերը ձեր փակ
 Ու արև դառնա աշխարհը ձեր ողջ-թէ սար և թէ ձոր...

Ինձանից յետո գալու են մարդիկ արևներ գրկած.
 Եւ դուք կընդունէք, կընդունէք նրանց-սիրով, գրկաբաց

Գալիս է արդէն Հաղար Արևի Որդին եղակի.
Արև պիտ ցանէ՝ դաշտ ու սարերում, քաղաք ու այգի...

Եւ ծիածանը ուսից վար կախած, որպէս վերարկու,
Ճակատին մեծ աստղ-լուսաւոր աղբիւր հինգ անկիւնանի
Կուռ բռունցքի մէջ մուրճ ունի երկաթ-ձայնեղ, աւ
հարկու-
Իսկ ոտները տակ-գործարան, քուրա, անիւներ քանի...

Եւ նա կկապէ իրեն ուղեղի ներքի հանգոյցին
Պղնձէ թելով զինամոնների ողնաշարը պաղ.
Կթամբէ տարերք-ջրվէժ, փոթորիկ, վեներա, լուսին,
Որպէս փորձառու, որպէս յաղթական ձիավար անվախ:

Գալիս է արդէն հաղար Արևի Որդին եղակի.
Արև պիտ ցանէ՝ դաշտ ու սարերում, քաղաք ու այգի:

Փետրւար 1922թ.
Մոսկւա

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

պոէմ Մեծ Յեղափոխութեան
հախօրեակի

Ամբոխների կամքն եմ այսօր ըմբոստացած,—
 պիտի տանիմ նրանց ինձ հետ հաց ճարելու,
 պիտի տանիմ և իմ ճամբին պատահելիք ամեն
 արգելք

պիտի հալեմ...
 Սովածների հայեացքն եմ ես արևծարալ:—
 Պիտի այրեմ աշխարհը ողջ հնազարեան:
 Եւ ճենճերը բուրվառի մէջ խնկի նման
 ոտներին մօտ պիտի պառկին,
 որ յագենամ...
 Զրկածների չորցած անէծքն եմ դարաւոր,
 պիտի ընկնեմ, որպէս կայծակ հրաբորբոք՝
 տիեզերքի մէջ,
 պիտի վառեմ չտեսնւած մի մեծ քուրս
 հացի համար,
 որ տիեզերքը տաքութիւնից կծիկ դառնա:
 Ես ~ Ամբոխն եմ սոված, լիկտձ, արհամարւած:

Ես ~ դարերի բեռը մէջքիս՝ զրկւած սարուկ՝
 անհաց, անտուն:
 Ես—համբերող ու հնազանդ գրաստ ~ մարդու
 Ոգին եմ մեծ,
 որ համբերեց դարեր, դարեր իր թամբի տակ:
 Ես—կուռ ոյժի բազմակեզու, բազմակաշի ճըն-
 շւած մարդն եմ երկրի:
 Ես—կենսատու ոյժն եմ հողի, գործարանի:
 Ես—աշխարհի տէրն եմ հզօր այսօրւանից...
 Ես—Աշխատանք:
 Իմ անունը՝

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ.

Կծիկ է դարձել քաղաքը գեհէն,
 գալւառել վախից դարձել է կծիկ,—
 գլուխը պահել իր թաթերի մէջ
 շնչում է զսպած ու դողում անից...
 Կծիկ է դարձել գործարանը մեծ
 պարուրել իրան սև գիշերներով,
 որպէս ուրւական թոյն զայրոյթների
 նստել է խորունկ քաղաքի շէմքին—
 ճանապարհների ու աշխարհների
 հանգոյցի վրա, որպէս զամբռ շուն
 և անա—անա պիտ դարձիկ կարծես...
 Կծիկ է դարձել գիշերն աշնան
 գիշերը մրոտ, գիշերը—կոյր բու...
 Եւ կարծես վախից, սոսկումից կարծես
 փակել է մատով աչքերը ճակտի,
 որ չկասկածեն, թէ շնչում է նա...
 Կծիկ է դարձել և աշխարհը ողջ—
 քար ու մարմարիոն պալատներն այրի,
 խեղճուկ գլուղացու խրճիթը վերջին—
 դարձել են կծիկ, մնացել շւար...

Եւ քամին անգամ, իննթ քամին աշնան
զգում է այսօր, հասկանում է լաւ,
որ աննպատակ դռները բաղխել
էլ իմաստ չկա գոնէ այս անգամ,
որ սոսկումը մեծ՝ գալիքը վաղւան
այնքան զօրաւոր, այնքան ահաբեկու
փշրում է ամեն սրտերի դռնակ,
որ իզուր խփել դռների փեղկին —
ծխնելոյղի մէջ պար բռնել վախի,
էլ իմաստ չունի գոնէ այս անգամ...
Զգում է քամին, հասկանում է նա: —
Եւ ինքն էլ նոյնպէս դարձել է կծիկ..

2

Ինչն է խորունկ —
վախից ծնած երկիւղը խոր,
թէ անլուսին գիշերը մութ հսկտեմբերի...
Ո՞ւմ համար, ինչ
այդ գիշերը պիտի բերի...
Ով կհարցնի որոշակի,
թէ գիշերը — մռայլ, անլոյս, յոգնած յղի
ի՞նչ պիտ ծնի — մահն, թէ աղջիկ...

Ով կյանդգնի դուրսը մնալ այդ երեկո:
Ով դուրս կգա իր բներից, թէև վեցհարկ...
Դուրսը ի՞նչ կա —
դուրսը խոցոտ — դողի գիշեր:
Դուրսը քամի ու հարամի...
Աշուն, անձրեւ, ուրիշ ոչինչ:

— Լաւ սեղմեցէք փեղկը երկաթ պատուհանի,
դռան նիզեր փակել ամուր չմոռանաք...
Հա, լապտերը պատկերի մօտ սեղանատան
վառ պահեցէք, թող նա մնա:

Փողոցը որբ մահուկ է մերկ, խնամազուրկ.
մեծ քարաշէն տների մէջ ընկել է վառ...
— Ինչու մոռցան այս երեկո լապտեր վառել
անկիւնների սիւնի ծայրին,
կմտածէ որբ երեխան:
Միթէ երկնի լապտերի մէջ հէնց այս գիշեր
նիւթը պակսեց պատահաբար...

Միթի մէջ լուռ մի քանի սև սիւլուէտ,
Մի քանի մարդ գիշեր դառած
գնում են: Ո՞ւր...

—Անցիր, ընկեր, անցիր առաջ...

Սա անտառ է և ոչ քաղաք:

—Քայլիր, ընկեր, յետ մի մնա,

Մի քանի ժամ, մի քիչ յետո

աբեկը կպղնձէ...

Կենի աբե, թէն աշնան ու ջերմագուրկ,

Կտաքացնէ քեզ էլ, ինձ էլ...

3

Արխանգելսկուց մինչև Սև ծով,

մինչև ափերը քարքարուտ յուզուող ջրի,—

Տրապիզոն, Մուշ, Ալաշկերտ,

Թեհրան, Թաւրիզ ու Էնզելի,

մինչ աւագոտ Թուրքեստանի դաշտերն աբե,

վագրի նման, որպէս գազան աշխարհաւեր,

որ դեռ երէկ այնպէս ձայնոտ երգում էր նա.

— „Доже, уаря“...

և նոյն թափով դէմը պառկած խրամատի

թուրք և հունգար, չեխ, սլովակ, գերմանացի

բանուորների կրծքերից ներս

իր արծձէ գնդակը տաք խրում՝ այնտեղ,

իրեն նւէր ոռւս բանակի,

այսօր անձայն կարծես յոգնած ընկել կողքի—

ու երկարել իրանը իր—

ռուսական բանակը մեծ ութը միլլիոն...

Անաստղ գիշեր...

Ու կընի այս երեկո...

Ու կտեսնի գիշերւա բութ հայեացքի մէջ,

թէ ինչ մըրիկ խաղ է սկսել

հէնց գանգի տակ—իւրաքանչիւր

ռուս, եակուտ, չոււաշ, չեչեն

գինուրներ...

Ցուրտ է աշնան գիշերը մութ...

Սակայն ում ինչ, թէ ցուրտն յանկարծ

խրամատի անցքերով նեղ

դէմ գա իրենց...

—Եթէ զգաս ցուրտը աշնան կաշւիդ վրա,

ընկեր, մի աստղ հրանօթիդ երախից դուրս

երկինք ձամբէ,

որ տաքանաս...

Իսկ թշնամին....

Ինչ թշնամի, ինչպէս, որտեղ...

—Միթէ՛ դէմիդ խրամատում քնած մարդիկ
երբ և իցէ ինձ թշնամի,
քեզ թշնամի եղել են միշտ...
Լսե՛լ ես դու երբ և իցէ,
որ մի հունգար
(հէնց նրանցից, որ յիսուն քայլ մեր դէմ
ու դէմ

խրամատի ցուրտ հողի մէջ
հրացանի հետ մտել է քուն,)
ձեր Տամբուլի գիւղերի մէջ զրկէ հողից
խեղճ գիւղացուն...
Իսկ դու տեսար մի օր գոնէ,
որ մի բանուր յոյն, սլովակ, գերմանացի
գա գործարան Պուտիլովի
ու գործադուլ անող տղոց
տանի Սիբիր...

—Իսկ մենք ինչո՞ւ ելանք Կարպատ,
հասանք Թաւրիդ, մասնք Լուով...

—Դէհ, դուք ասէք, ձեզ, ձեր որդոց
չէք բավական հողը գիւղի,

որ թողիք տուն, կի՛ն, երեխա,
եկաք օտար քաղաք ու դաշտ
դարձնելու խուլ անապատ...
—Ինչու եկանք, ո՞վ բերեց մեզ...
—Ցուրտ է, ընկեր:
—Թիւթիւն ունիս...

4

Ինչ:

—Այս գիշեր պիտի ծնւի մի մանուկ
անուն—Հոկտեմբեր,
ճակտին՝ հնգանկիւնի մի աստղ...
—Սուա, մի խօսի, ընկեր...
Սմոլնի, Պետրոգրադ որոշում են անում...

Այսօր, այս գիշեր, հիմա
նստել են այնտեղ խորհրդի—
Լենին, Զինովև, Տրոցկի...

Միայն Սմոլնի, Պետրոգրադ:
Միայն Խորհրդների Համագումարը ներկորդ
պիտի ծնին մի մանուկ—երեխա:
Նրանք միայն կերկնեն այս գիշեր, այսօր...

Իսկ այնտեղ—

գերմանական բանակի դէմ,

ուր պառկել է գետնին, թաց հողի վրա
տաններկու միլլոննոց բանակը ցարական,
չի՞ երկնում և այնտեղ ամեն մի զինւոր...

Իսկ այնտեղ—

քաղաքի հեռու թաղերում,

ուր գիշերները բանւորի ոսկորները անմիա
համբուրում են տախտակէ յատակին,

ուր բանւորի կապոյտ շապիկից ջուկ
սենեակում տեղ ունին տասն և չորս տոտիկ,

չի՞ ծնւում նոյն երեխան—

արիւնոտ, արևոտ՝ մանուկ...

Նայեցէք: Բայց լաւ:

Չէք տեսնի արդեօք, թէև կոյր գիշերւա մթում
մեծ թուխսը, որ իջել է երկիր...

Միթէ չի պսպղա, թէև աղօտ

հնգանկիւնի աստղը բոսոր սւինին

իւրաքանչիւր զինւորի, բանւորի,

որ մոռացւել են կարպատներ, Երզնկա, Էնգելի...

Բայց ինչո՞ւ այսքան արճիճ գիշերը

թափեց երկիր:

Ինչո՞ւ թոյն չեն թքում այս գիշեր աստղերին
քաղաքի գործարանները վիշապ:

Ինչո՞ւ սև և ոչ թէ տատղոտ երկինք...

— Սուս, լուր, չեն խօսի այսպիսի օր...

— Դիշերը յղի է, գիտցիր:

— Միթէ նա է եղել յղի

պատմութեան, ժամանակի ընթացքում,

միթէ ոռաջինն է նա,

միթէ նա...

Եւ ինչո՞ւ այսօր...

Իսկ գիշերը Հոկտեմբերի ինչ է արդեօք...

Արդեօք աղջիկ հուր հրեղէն—

խորոնկ աչքեր, անմար ժպիտ ու շէկ վարսեր,

որ երկունքից յետո կտա անզին դոհար—

իրեն նման անզոյգ փերի...

Թէ՞ մի գուցէ պառաւացած

քոսոտ, քաւթառ պոռնիկ է մերկ,

խաւարի մէջ մի քանի զոյգ կոյր լակոտներ
պիտի ցնկնի...

Միթէ հիւանդ վայրի կատու,

որ պիտ վիժէ ծնունդն իր կէս գիշերին
անմիջապէս լափէ նրանց,

նր ուրիշին չդառնա կեր...

Արդեօք մի մայր, մի հերոս կլին,

որ չի սոսկա տարերքներ խօլ խաղերից
և բքաշունչ ձմրան շեմքի հէնց մէջտեղին

յաղթահօր բիւր կորիւններ պիտի ծնի,
արեւակամ պայքարների առաջնորդներ,—
նոր արևներ բարձրացնելու երկրի վրա...

6

Կրօնշտապա:

Վնդացին

մրսած շան նման

թնդանօթները նաւահանգստից:

Գնդացիքը կոկորդը մաքրեց

արեւածաղի առթիւ

ու շարականեց—

„առաւօտ լուսո“...

Իսկ երկինքը,

որպէս պառաւ կրօնամոլ,

նստեց լալու:

Պետրոգրադ:

Տանիքների վրա,

նկուղների մթում,

հէնց շատերի սրտերի տակ

տեղ է բռնել գաղտնիքը խոր

ու սոսկումն ահաբեկած

առաւօտեան դէմ:

Իսկ նրանց կողքին

նստել են,

որպէս վախցած թռչուն,

գնդացիներ...

Վրդ, ըզ, ըզ...

Բամ, բոմ, բոմ...

— Թնդացէք այդպէս անուշ,

հազացէք այդքան խրոխտ,

թող աշխարհը կարմրի

ձեր հազոցի կարկառից...

Ջարթնեցըէք բոլորին:
Արփին արգէն կծագի:
Ով յետ մնաց—կուշանա:

Յա—քի, ցա—քի...
Շշշշ, շշշ, շշշ...
Վըզ—ըզ—ըզ:
Երկաթուղու գծերի
զուգահեռականների մէջ
խրեցին անծայր վագոնների
կարաւաններ..
Այնան տարափոխ թռչունի պէս
նրանք գառնում են տուն:
Ովքեր են, որտեղից, ինչու:
Նրանք—
արևի կարօտ մարտիկներ
արևելի զաշտից հեռացող՝ զոհեր,
թշնամու համար տանում են—
նւէր...
—Թշնամի:
Միթէ մնաց թշնամի:

Այո: Նա կա:—
Այնտեղ է հիմա նա,
ուր տանում է նրանց ուղին—
ուղիդ դէպի տուն:
Այնտեղ, ուր երեք տարի
չխնկեց երկնքի ճակատին
գործարանը առաւօտեան:
Այնտեղ,
ուր տակաւին կհորովւի
սալոններում, կաֆէների մէջ—
„յաղթանակ մինչև վերջին
կաթիլ արեան“:
Այնտեղ, այ այնտեղ:
Մասկա, Նարկով, Ռոստով..

Եւ գնացքը ձեպընթաց
նրանց համար զարծել էր
սողացող կրիա...
Ով պիտի տա նրան
մտքի արագութիւն...

Սմոնի—

տաճարների տաճար,
ուր յղացին ամբոխները
իրենց մանուկն—արիւնոտ՝
անշապիկ, բոկոտն երեխա —
Հոկտեմբեր:

Սմոնի:—

Դու պոկեցիր խիզախօրէն
սիրտն արիւն, արեաներկ
ամբոխների կրծքերից
ու նետեցիր պատուհանից դուրս,
որպէս դրօշակ մարտի
և յաղթութեան:

— Մենք էլ հիմա չենք սոսկա,
չենք վախենա սրտազոդ...
Ծակեցէք այժմ դուք նրան,
դնդակ խրէք նրա մէջ:
Մանուկը ծնւեց արդէն:

Դեկտեմբեր 1921թ.
Մոսկա

Ս Պ Ա Ր Տ Ա Վ

1

Հնցած գրքիս էջերի մէջ
 քո անունը, որպէս մի խենթ,
 որպէս մի մարդ արեակամ,
 որ հարաւի պայծառ, կրակ—
 թէժ արեւը իր սրտի տակ
 առել, իջել
 վէս Ալպերի գագաթներից
 դէպի Քաղաք—
 դէպի Հռովմ,
 որպէս հեղեղ,
 որպէս ժայթքումը վեղումի—
 ես կարդացի։—

2

Ուսուցիչս մորուքաւոր
 ակնոցների միջից հազիւ
 մանր տառերն իմ գրքի
 փորփրելով բռնեմ հայեացքով,
 քո անունն էր
 կապում դժւար.
 յիշողութեան կապոցները
 քանդում դանդաղ,

որ մի գուցէ գտնէ այնտեղ
պահւած զէպքեր
պատահական:—
Նթէ յանկարծ
բնութիւնը
անէր կատակ գարձալի
և ուսուցչիս
սեպանման մորուքը սուր
ուղեղի տեղ տեղաւորէր
գանգ—արկղի տակ,
գուցէ փորել կարողանար
իր սրութեամբ
հնցած էջերը պատմութեան,
քան թէ մնար
իզուր—անպէտք
լոկ յաւելւած իր կզակին:
...եւ նա դժգոհ
ժամացոյցի սլաքի մօտ
առնում էր կանգ
ու բարկանում,

որ զանգն այսօր
երկու վայրկեան ուշ են խփում:

3

Անցնում էինք
բոլորս այնպէս,
հարեանցի թերթում էջեր
հնցած գրքի,
որ պարտքը մեր դպրոցական,
սովորոյթը մեր դպրոցական,
լոկ կատարենք...
Գուցէ այսօր իմ անցեալի
ընկերներէից շատերը,
որ պատմութեան
հնցած գրքի փոշու վրա
նոր հաստ շերտեր աւելացրին,
քեզ մոռացան չտոլորովին
այն օրւանից,
երբ ուսուցիչս տետրակի մէջ
գրչակոթով
երեք կամ չորս նշանակեց:

Իսկ ես ինչո՞ւ
 այսօր յանկարծ Մոսկւայում
 յիշեցի քեզ:
 Ինչո՞ւ այսօր,
 այո, այսօր
 երբ անցել է շատ ժամանակ
 իմ մանկութեան օրերից յետ,
 երբ կարդացի
 մաշած գրքի
 էջերի մէջ մի քանի տող
 քեզ նւիրած,
 յանկարծ այնպէս անսպասելի
 զարթնեցրի ու կանչեցի
 քո հեռաւոր գերեզմանից,
 որ գաս ինձ մօտ:
 Ձէ որ ուղիղ տաս՞ը տարի
 սրանից առաջ դասարանում,
 իբրեւ անսուտ ճշմարտութիւն
 մեր ուսուցիչն այնպէս վստահ
 իր կարճատես ուղեղի մէջ

ամբացրած, յայտարարեց,
 որ Սպարտակ չկա, չկա,
 իսկ Հոովմը — կա, կմնա...
 Եւ միթէ նա չաշխատեց
 նստեցնել մեր ուղեղում,
 որ ըմբոստը —
 թեկուզ խիզախ,
 թեկուզ լինի Ալպերի շալակին,
 պիտի մեռնի —
 ով էլ լինի,
 երբ էլ լինի: —

Այո: —
 Բայց ես յետո՞միայն
 տարիներ անց
 կարողացա հասկանալ,
 որ կաղամբէ իմ ուսուցչին
 ուղեղի մէջ
 երբէք — երբէք չէր պարփակւի
 զաղափարներ,
 որ քանի կա Հոովմ, Քաղաք —

պիտի ծնւին Սպարտակներ
և վերջապէս Հռովմը մեծ
պիտի ընենի:

Գ
Քեզնից յետո մինչև այսօր
դէի նման
մեր հոգու մէջ, սրտի վրա
նստել է սև Հռովմը դէ:
Լեզիոններ,
Կեսար, Սուլլա
ու Կիկերոն
մինչև այսօր,
մինչև հիմա
նոր Հռովմի պատերի տակ
սւիններով ու աշախուրջ
նստել են շատ,
պատրաստ, զինւած...
Թէև գիտեն,
որ Սպարտակ չկա այսօր:
Թէև գիտեն նրանք բոլոր,
որ դու ընկար արևախեղդ
կիսածարաւ Հռովմի ճամբին:

Անցան դարեր:
Հռովմը ծեր ծնեց անթիւ
նոր Հռովմներ:
Ու տարածեց երկրի վրա:
Փռեց թևերն երկաթաշիղ,
սարդի նման — փռեց ոստան՝
երկրագնդի շուրջը բոլոր,
որ թէ յանկարծ նոր Սպարտակ
ծնէ յանդուգն,
խակոյն խեղդէ:
Թէև անցան շատ տարիներ
այն օրերից,
թէև չկան, չեն մնացել
անունները հին, վաղեմի,
սակայն կան դեռ մինչև այսօր
եղկրամասի լաւեր մասեր,
որ հաճոյքով մի քանի մարդ —
ծեր, ալիւր
բահի ծայրով,
կացնի կոթով

հողն են քանդում
 զգուշութեամբ,
 որ գուցէ թէ
 որ և է բան գտնեն յանկարծ,
 որ պատմութեան մութ էջերի
 սեխ վրա
 արև բանան:

7

Անցան դարեր:—
 Ընկաւ Սպարտակ:
 Հռովմը զգաց իրեն փրկւած
 խռովարար սարուկներից...
 Բայց Հռովմի,
 նոր Հռովմի դռների մօտ
 մի շարք մայրեր
 ծնեցին նոր
 անթիւ, անթիւ Սպարտակներ...
 Սակայն ինչ փոյթ,
 եթէ այսօր
 մի շարք անուն դառել է նոր:—
 Հռովմի տեղ՝

Բերլին, Փարիզ,
 Լոնդոն, Մոսկւա...
 Կամ միևնույն չէ,
 որ երկաթէ միաններով,
 սիրտն արև
 գործարանի բանւորն ուժեղ
 Սպարտակի զլխարկ հագել...
 Եւ կա արգեօք տարբերութիւն,
 թէ որտեղ է ծնւել հսկան—
 գաղջ հարաւի երկնքի տակ,
 թէ՛ զաւուրի ներքնայարկում,
 իսկ հնոցը
 կամ վառ քուրան
 նրա համար դառել օրրան...

8

Եւ ես այսօր,
 դարեր յետո
 գալիս եմ քեզ այցելութեան:
 Այսօր, այո,
 երբ մենք արդէն
 մտանք Հռովմ,

գալիս ենք մենք

Սպարտակին այցելութեան:

...Բանւորները գործարանի՝

Սպարտակները նոր կեանքի

իջան կուի ասպարէզը.

իջան,

որ այս անգամ չնահանջեն

սև Հոռվմի քար պատերից,

իջան,

որ էլ ինչ էլ լինի

մտնեն Հոռվմ...

...Հոռվմն ընկաւ

Հոկտեմբերին -- 17 թւի:

Հոռվմն ընկաւ...

23 Յունւար 1922թ.

Մոսկւա

ԱՇԽԱՏԱՆՔ

(Էպոս)

Որպէս զուբրը Բելովէժի,
 որպէս ջուրը ջրվէժի—
 աշնան մռայլ փոթորկի պէս,
 հին ասուածը նախամարդու,
 հին ասուածը—Եհովան
 իր Եղեմում—վանդակի մէջ,
 որպէս վայրի վագրը յանկարծ
 թափարդ ընկած,
 կմռնչէր...
 Իսկ Ադամը
 յետ Հնայեց Եղեմից ներս,
 ուր տակաւին ասուածը հին
 կբորբոսար իր բանդի մէջ:
 Յետ Հնայեց ու չզղջաց,
 որ զրկւեց խնձորներից...
 Իր յետևից լսում էր դեռ
 իրեն ծանօթ ձայնն ասածու:
 Լսում էր դեռ և անբողոք
 անցնում առաջ:

Եւ Եղեմի բռնակալը,
 բռնապետը զբախտի
 զեռ կը ոռնար,
 որ իր ծառան,
 որ իր ստրուկն երէկեա,
 այսօր այնպէս անհոգ, անձայն
 կիջնի աշխարհ...
 Որ նա — գոռոգ, հպարտացած
 յետ չնայեց զեթ մի անգամ:
 Եւ նա — Աղամ,
 որից այնքան սպասելիք
 ունէր աստուած...
 Եւ նա — Աղամ,
 որ զբախտի պատերի տակ
 խեղճ էր այնպէս ու մոլորւած
 հիմա — գոռոգ, յետ չնայեց
 զեթ մի անգամ:
 — Ես, աստուած եմ,
 իսկ նա հիւլէ...
 Ունիմ եղեմ,

իսկ նա — ոչինչ...

Նա, — այդ հիւլէն,
 որ զեռ երէկ, այսօր, հիմա
 իմ գրախտում կուտէր
 խնձոր.
 Նա, որ իր հեա
 տարան ոչինչ,
 որ պիտի գա,
 իմ ոտները լւանալու
 իր արցունքով.
 Նա, որ զիտէ,
 թէ ես — աստուած՝ ամենազօր
 ու պահանջկոտ
 պիտի պատժեմ նրան, —
 մարդուն, որ հասկանա,
 թէ ասածու մօտ
 պիտի լինի միշտ հնազանդ:
 Այդ մարդը հէզ իմ գրախտի,
 իմ Եղեմի դռներից դուրս
 ինձ կյեպնէ...

Եւ Եղեմի գոներից գուրս
 նետեց յանկարծ
 մի չոր անէծք նախամարդուն
 նետեց աշխարհ անէծքն իր,
 որ գա կախուի նախամարդու
 ճակատից վար,
 որպէս սև քար...
 Մի չոր անէծք,
 որ Եհովան պահել էր իր
 նկուղներում,
 իբրև պատիժ...

Նախկին բանտի կալանաւոր,
 Եհովայի երկու սարուկ—
 պատահեցին զրախտից գուրս
 նոյն վիճակում...
 Մէկը — Ադամ,
 մարդն առաջին.
 միւսն անէծք — Աշխատանք:
 Պատահեցին ու հասկացան
 նրանք իրար:

Պատահեցին ու խօսք տւին
 այդ օրւանից նրանք իրար,
 որ կղառնան լաւ բնկերներ
 ու կքանդեն զրախտ կոչւած
 բանդը վերին
 Եհովայի հետ միասին:
 Վարը՝ աշխտեղ զրախտ տակ,
 ուր Ադամին Աշխատանքը
 հասաւ իսկոյն,
 իբրև անէծքն աստծու,
 մարդը կանգնել իր ընկերոջ
 թեկն յենւել-յետ է նայում՝
 թէ վերևում
 զրախտ-բանտում
 աստուած կոչւած բռնապետը
 ինչ է անում...

— Դու աստուած ես
 ես լաւ գիտեմ,
 գիտեմ նաեւ-ռնին զրախտ,
 իսկ ես — նախկին անէծքը քո,

Գլորեցիր զբախտից վար...
Դու գորաւոր — հօօր ես դու,
խակ ես-մքլած ու
կենսագործի նկուղիդ մէջ
պառկած մի իր էի միտքն:
Բայց մենք նորից...
կապտասենք:

Աստուած սոսկաց:
Ինչ:
Իր անէծքը, որ նա տուեց,
իբրեւ ճշի մի յաւելած
իր վրէժի ու բարկութեան-
նախամարդուն՝ իր անէծքը
որ այն ըմբոստ, խիզախ
մարդուն նորից
պիտի բերէ ստրկութեան,
այժմ այնտեղ-Ադամի՛ հետ
ինչ է խօսում:
Միթէ բոլոր ոյժերն իր
պիտի դառնան այնպէս

ըմբոստ, եթէ յանկարծ
զբախտից դուրս
գտնեն իրանց»:

6

— Ես անիծում...
Ոչ, ոչ: Տեսա,
թէ ինչ դառաւ անէծքն իմ:
Չեմ անիծում
երկրորդ անգամ:
Չեմ անիծում,
որ աւելորդ մի թշնամի
Նդեմից դուրս չաւելանա...
Ով կա այդտեղ
եկէք խկոյն:
Այսուհետեւ իմ պարտեզի
դռները կուռ երկաթներով
պինտ փակեցէք...
Այսուհետեւ իմ Նդեմի
դռները դուրս էլ ոչ ոքի
երբէք, երբէք —
բաց չթողնէք...

Եւ դրախտի դռներն ամուր
կողպեցին,
որ էլ երբէք դրախտ — բանտի
ստրուկներէից
աշխարհ չիջնեն...

7

...Անցան դարեր:
Աստուած յանկարծ,
երբ գոհ, ուրախ իր պարտիզում
գուրս էր եկել վթոսանքի,
յիշեց այնպէս,
որ դրախտից մի առաւօտ
գուրս էր նետել երկու խիզախ
արարածներ...
Յիշեց,
որ այդ յանդուգներից
մէկը կարծես, (որը սակայն)
լաց էր լինում յուսակաւոր,
թէ...աղերսում:
Եւ շատ ու շատ մնաց գժգոհ,
որ տակաւին նա չէր լսել

իր դրախտի դռի կողմից
յուսակաւոր աղերսածայն...
— Գուցէ նրանք չկան արդէն,
գուցէ մեռան...
Բայց առանձին մի հաճոյքով
ուզեց տեսնել դրախտից գուրս
երկու խիզախ մարմինների
զանգերը շոր,
որ շօշափէ իր ինքնադոհ
եսը աստծու...
Ուզեց զգալ հպարտութիւն,
որ ըմբոստը, խիզախ հոգին
պիտի մեռնի դրախտից գուրս...
Մինչ մտքերով երջանիկ
կուզէր ապրել հաճոյքն իր
Ենովայի,
գոռոզացած
հրամաններ կծրագրէր
սոսկումի,
դրախտ ընկաւ անսպասելի

իրարանցում...

—Եկան, եկան, քանդեցին:

...Եւ շփոթն ախքան արագ

գրկեց բոլոր էակներին,

որ բռնակալ հին Նհովան

լըջութիւնը չպահպանեց

ու շփոթի հոսանքի հետ

ինքն էլ տարւեց:

Ու գրախտի շփոթի մէջ՝

երեացին երկու նորեկ—

հսկա էակ:—

Մէկը — մարդը ժամանակի,

միւս — Սշխատանք:

Երեացին,

որ հոսատուն իրենց

իրագործեն:

—Միթէ սրանք

անդօր, տկար, լքւած, մոլոր

մարդու որդին է արդեօք,

իսկ նա՝

միթէ անպէտք, մքլած

Նհովայի անէծքը հին:

Միթէ նրանք,

երկուսն այս՝

աշխարհն ողջ

կառուցեցին:

Միթէ սրանք

տւին շարժում

նիւթին մեռած:

Սակայր աստուած

չկար ախտեղ բոլորի մէջ,

չէր երեւում:

Եւ գրախտի

մրոտ, սեցած գրախտի մէջ,

կործանուած, հին

պատերի տակ

գտան յանկարծ

կծիկ դարձած մի զոդացող

խեղճուկ էակ:

22315